

УДК 378.147:37.091.12:33-051:316(045)

СОЦІОЛОГІЧНІ МЕТОДИ У ДОСЛІДЖЕННІ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Воронова О.Ю., Марценюк М.О., Барчі Б.В.

SOCIOLOGICAL METHODS IN THE STUDY OF THE READINESS OF FUTURE ECONOMISTS FOR PROFESSIONAL ACTIVITY

Voronova Olga, Martsenuk Marina, Barchi Beata

У статті теоретично обґрунтовано підготовку майбутніх економістів до професійної діяльності. Розглянуто феномен «готовність» який розглядається як активно-дієвий стан особистості, настанова на певну поведінку, мобілізованість сил для виконання завдання. Зазначено, що готовність майбутніх фахівців економічних спеціальностей, виступає фундаментом професійної підготовки. Проведено соціологічне опитування готовності здобувачів вищої освіти економічних спеціальностей до майбутньої професійної діяльності. Визначено чинники, які впливають на формування їхньої готовності до практичної діяльності.

Ключові слова: готовність, професійна готовність, професійна діяльність, соціологічні методи, майбутні економісти.

The article theoretically substantiates the preparation of future economists for professional activity. The phenomenon of "readiness" which is considered as an active state of the individual, guidance for certain behaviour, mobilization of forces to perform the task, determines professionalism, allows you to realize yourself in a particular activity, promotes self-improvement, self-development. The authors reveal the concept and describe this phenomenon, its significance for the professional activities of economists. The component composition of professional competence of specialists in the field of economics has been specified. It has been noted that the readiness of future specialists in economic specialties is the foundation of professional training. A sociological survey of the future economists for future professional activity has been done. The factors influencing the formation of their readiness for practical activity have been determined. To study the value orientations of graduates of economic specialties, the method of M. Rokich has been used, which was based on the procedure of direct ranking of the values list. The study has found that among the groups of terminal values, students prefer the values of personal life, aesthetic and self-improvement values are of little importance to them. In the hierarchical structure of the distribution of value groups, the group of values of professional self-realization occupies a middle position. Among instrumental values, most respondents prefer emotional values. Of great importance to them are the values of intellectual and interpersonal communication. Values of professional self-realization and volitional among other groups of values occupy an average position. Prospects for further research include the development of recommendations for teachers on the formation of the readiness of future economists to work.

Key words: readiness, professional readiness, professional activity, sociological methods, future economists.

Реалії сучасного життя, що склалися уа початку ХХІ століття, характеризуються трансформаційними тенденціями й високим рівнем невизначеності соціально-економічних процесів, їх мінливістю та постійними удосконаленнями, що зумовлює необхідність перегляду й реформування цілей і змісту підготовки майбутніх фахівців. Сучасна система професійної підготовки студентів економічних спеціальностей у закладах вищої освіти, ставлячи основний акцент на здобуванні студентами значного обсягу знань та, в певній мірі, професійних умінь і навичок, не забезпечує належної готовності економістів до професійної діяльності яка обумовлена тим, що молодий фахівець стикається у процесі трудової

діяльності крім проблем професійних з проблемами психологічного і соціального характеру. Зважаючи на це, сучасна професійна підготовка студентів економічних спеціальностей має спрямовуватися на формування готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності.

Проблема професійної підготовки майбутніх економістів нині активно перебуває в центрі наукових інтересів дослідників. Науковці здійснюють дослідження за різними напрямками: теоретико-методичні засади підготовки майбутніх економістів (Г. Дутка, Є. Іванченко, Л. Потапкіна, О. Самосудова Гророва, М. Стрельников, С. Тарасова, О. Яковенко та ін.); застосування інноваційних форм, методів, засобів та технологій в освітньому процесі підготовки фахівців економічних спеціальностей (Ю. Атаманчук, Л. Бондарева, О. Гончаров, Т. Качеровська, Т. Коваль, Г. Ковальчук, М. Мартиненко, Т. Поясок, А. Спіцина, М. Теловата, О. Хомік, Т. Столяренко та ін.); напрями удосконалення професійної підготовки майбутніх економістів (Н. Замкова, О. Карпова, Н. Лямзіна, О. Максимова, Н. Перевознюк, Л. Пуханова, Г. Тимошук, Ю. Ткач та ін.); шляхи використання зарубіжного досвіду професійної підготовки (О. Алієв, А. Загородня, В. Каричковський, А. Найдьонова, О. Наугольникова, В. Третько та ін.) тощо.

Готовність до діяльності розглядається в сучасній психологічній, соціологічній та філософській літературі, як цілісне направлене вираження особистості, що містить мотиви, погляди, переконання, вольові й інтелектуальні якості, знання, уміння та навички, налаштованість на професійну діяльність і поведінку, яка характеризує сформованість її якостей для виконання діяльності обраної професії [1].

У сучасній науковій літературі готовність пов'язується з діяльністю взагалі і професійною діяльністю зокрема, що є важливим у контексті нашого дослідження. Науковці виділяють три етапи наукового дослідження проблеми готовності до будь-якої діяльності. На першому етапі готовність досліджують у зв'язку з проникненням у природу психічних процесів людини. На другому – готовність визначають як певний феномен стійкості людини до зовнішнього внутрішнього впливів, що зумовлено інтенсивним дослідженням нейрофізіологічних механізмів, регуляції і саморегуляції поведінки людини. Третій етап пов'язаний з дослідженнями в галузі теорії діяльності [2].

Більшістю науковців готовність до професійної діяльності розглядається як активний стан особистості, спонукаючий до дії, як наслідок діяльності, як настанова на виконання професійних задач, як передумова до цілеспрямованої діяльності, її регуляції, ефективності, як форма діяльності суб'єкта, яка входить в загальний потік його умов. М. Дьяченко та Л. Кандилович визначають психологічну готовність до діяльності як складний, цілеспрямований прояв особистості, який має динамічну структуру, між компонентами якої існують функціональні залежності [3, с.50]. Зокрема, досліджуючи готовність студента-випускника до праці, науковці розглядають її як професійно важливу якість особистості і як психічний стан.

Проблемою готовності майбутніх економістів до професійної діяльності займалося чимало науковців і кожен із них трактував це поняття по-різному: Н. Левітов зазначає, що готовність залежить від типу вищої нервової системи людини та умов, в яких відбувається діяльність. До таких умов належать: зміст завдань, їх складність і новизна, творчий характер їх розв'язання; мотивація та прагнення до досягнення результатів; ситуація, в якій відбувається діяльність і зразок поведінки оточуючих; усвідомлення власного рівня підготовки; вміння самоналаштуватися [4, с. 107].

Аболін Л. стверджує, що динамічна структура готовності до діяльності складається з таких взаємопов'язаних елементів як: усвідомлення своїх потреб і вимог суспільства; усвідомлення цілей, яких необхідно досягати; оцінка й осмислення умов, у яких будуть відбуватися майбутні дії; визначення рівня впливу своїх інтелектуальних, емоційних, мотиваційних і вольових процесів; оцінка власних можливостей відповідно до рівня вимог; мобілізація сил та самоналаштування для досягнення мети [5, с. 18].

Вивчаючи готовність до професійної діяльності економістів В. Різник дала таке визначення цьому поняттю: «готовність до професійної діяльності майбутніх фахівців економічних спеціальностей - це складне особистісне утворення, що є комплексним

відображенням цілого ряду особистісних рис і професійних якостей, важливих для успішної професійної діяльності» [6, с.139].

Одним із завдань сучасної вищої школи є підготовка компетентного, «гнучкого», конкурентоспроможного спеціаліста. Н. Ничкало вважає головним завданням професійного навчання підготовку «кваліфікованих конкурентоспроможних кадрів з високим рівнем професійних знань, умінь, навичок і мобільності, які відповідають вимогам науково-технічного прогресу і ринковим відносинам в економіці, виховання соціально-активних членів суспільства, формування в них наукового світосприйняття, творчого мислення, кращих людських якостей, національної свідомості» [7].

Нами було проведено соціологічне опитування готовності здобувачів вищої освіти економічних спеціальностей до майбутньої професійної діяльності. Основна мета проведеного опитування визначення думки здобувачів вищої освіти, які чинники впливають на формування їхньої готовності до практичної діяльності. Відповіді студентів були проранжовані. Аналіз відповідей дав можливість згрупувати зазначені чинники у два блоки: перший блок містив відповіді, що характеризують професійні навички фахівця, другий блок соціально-психологічні навички. Також необхідно зазначити, що аналіз проранжованих результатів дав змогу виявити, що 75% опитуваних вважають основними соціально-психологічними навичками, а саме: цінності, мотиви, інтереси.

Вважаємо найбільш вагомим є цінності, адже саме вони детермінують формування мотивів та інтересів особистості. Для більш глибокого аналізу особливостей формування цінностей у процесі професійного навчання нами використано методику «Ціннісні орієнтації» М. Рокіча.

Дана методика дозволила виявити ієрархію ціннісних орієнтацій студентів і переважні сфери їх життєдіяльності. Інтерес для нас складала динаміка цінностей студентів за роки навчання в університеті.

Для аналізу динаміки ціннісних орієнтацій були проранжовані всі цінності за їх значущістю для здобувачів вищої освіти кожного курсу. Рангові місця (від 1 до 18 для термінальних та інструментальних ціннісних орієнтацій, де 1 – найбільш значуща цінність і т.д.) подані у таблиці 1.

Таблиця 1.

Рангові місця значущості для студентів термінальних ціннісних орієнтацій

Термінальні цінності	Рангові місця здобувачів вищої освіти	
	1 курс	2 курс
активне діяльне життя	6	6
життєва мудрість	8	8
здоров'я	1	1
цікава робота	5	5
краса природи та мистецтва	17	10
любов	2	4
матеріальне забезпечення	4	3
наявність друзів	9	7
суспільне визнання	13	15
пізнання	12	13
продуктивне життя	11	14

розвиток	10	9
розваги	15	18
воля	16	11
щасливе сімейне життя	3	2
щастя інших	18	17
творчість	14	16
впевненість у собі	7	12

Як показують результати проведеного дослідження, для здобувачів вищої освіти 1 курсу найбільш важливими у виборі ціннісних орієнтацій є здоров'я, щасливе сімейне життя, любов. Достатньо важливими є матеріальне забезпечення та цікава робота. Це зумовлено тим, що вони нещодавно вступили у ЗВО і здобувають знання по обраній ними майбутньої професії. Найменш важливим є щастя інших, краса, воля та розваги. Для здобувачів вищої освіти другого курсу найбільш важливими у виборі ціннісних орієнтацій є здоров'я, щасливе сімейне життя, впевненість у собі та любов. Найменш важливим є розваги, суспільне визнання та щастя інших.

Тепер порівняємо динаміку змін: чи змінилося щось у даних студентів, для цього нам треба проаналізувати, що змінилося сильно, трохи і що залишилося без змін.

Без змін – не зазнали змін ціннісних орієнтації – здоров'я, щасливе сімейне життя та любов. Це проінтерпретуємо тим, що здоров'я є значимим як для студентів 1-го, так і для студентів 2-го курсів. Щасливе сімейне життя – є теж не менш важливим для кожного.

Порівняно з 2 курсом, студенти 1 курсу більшу перевагу надають продуктивному життю. Важливим для всіх респондентів залишається матеріальне забезпечення.

Таблиця 2.
Рангові місця значущості для студентів інструментальних ціннісних орієнтацій

Інструментальні цінності	Рангові місця здобувачів вищої освіти	
	1 курс	2 курс
Акуратність	6	6
Вихованість	1	2
Високі запити	11	13
Життєрадісність	7	7
Виконавчість	9	11
Незалежність	4	9
Непримиренність	5	14
Освіченість	8	5
Відповідальність	2	3
Раціоналізм	13	14
Самоконтроль	15	4
Сміливість	17	15

Тверда воля	16	16
Терпимість	14	18
Широта поглядів	18	17
Чесність	3	1
Ефективність у справах	10	12
Чуттєвість	12	13

Як бачимо з показників таблиці 2 великих змін не відбулося, тобто показники 1 та 2 курсів схожі між собою. Проте є деякі відмінності. Високі запити (стосовно майбутньої професійної діяльності) ставить перед собою група першокурсників. Це можна інтерпретувати знову тим, що студенти навчаються лиш на 1 курсі тому ставлять перед собою перспективні плани, більш цілеспрямовано дивляться в майбутнє.

Найбільш важливими у виборі ціннісних орієнтацій, а саме інструментальних, для всіх груп стали життєрадісність, акуратність, вихованість, чесність, відповідальність.

Проте бачимо, що для опитаних студентів відповідальність є важливим компонентом. Це зумовлено тим, що вони вже обізнані в своїй майбутній професійній діяльності, мають досвід практичної діяльності і знають, що майбутня діяльність вимагає бути дуже відповідальними.

У дослідженні встановлено, що серед груп термінальних цінностей студенти віддають перевагу цінностям особистого життя, мало значущі для них естетичні й цінності самовдосконалення. В ієрархічній структурі розподілу груп цінностей група цінностей професійної самореалізації посідає середнє положення. Серед інструментальних цінностей більшість опитаних віддають перевагу емоційним цінностям. Високу значущість для них мають цінності інтелектуальні й міжособистісного спілкування. Цінності професійної самореалізації й вольові серед інших груп цінностей посідають середнє положення.

Отже, актуальність досліджуваної проблеми зумовлена важливістю формування готовності до професійної діяльності у майбутніх фахівців економічного напрямку і визначається специфікою їх професійних обов'язків, що безпосередньо стосується вирішення економічних проблем; зростаючими вимогами ринкової економіки до готовності фахівця до професійної діяльності; необхідністю формування в новій генерації спеціалістів системи професійних особистісних якостей, професійних знань та системи цінностей.

Система ціннісних орієнтацій визначає змістовну сторону спрямованості особистості та складає основу її ставлення до навколишнього світу, до інших людей, до самої себе, основу світогляду й ядро мотивації життєвої активності, основу життєвої концепції і «філософії життя». Дослідження вище зазначених наукових праць, нормативно-методичних документів, аудиторних та позааудиторних занять майбутніх економістів дав нам можливість виокремити проблему готовності до професійної діяльності, як соціологічну проблему, а також виокремити чинники, які впливають на формування їхньої готовності до практичної діяльності. Проведене дослідження не претендує на вичерпне розв'язання усіх аспектів проблеми готовності майбутніх економістів до професійної діяльності. Перспективами подальших досліджень вбачаємо в розробці рекомендацій для викладачів щодо формування готовності майбутніх економістів до професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Кашлев С. С. Интегративные методы обучения педагогике : учеб. пособ. / С. С. Кашлев. - Минск : Высшая школа, 2004. - 176 с.
2. Рибніков С. Р. Формування готовності майбутніх екологів до професійно-орієнтованої управлінської діяльності: автореф. дис.... канд. пед. наук: 13.00.04 / С. Р. Рибніков. - Луганськ, 2011 - 20 с.

3. Дьяченко М. И., Кандыбович Л. А. Психологические проблемы готовности к деятельности. – Минск: БГУ, 1976. – 176 с.
4. Левитов Н. Д. Психология труда / Н. Д. Левитов. - М. :Учпедгиз, 1963. - 340 с.
5. Аболин Л. М. Эмоциональная устойчивость в напряженной деятельности, ее психологические механизмы и пути повышения : автореф. дис. соискание научн. степени д-ра психолог. наук : спец. 19.00.07 / Л. М. Аболин. - М., 1989. - 43 с.
6. Різник В. В. Теоретичні засади формування готовності студентів економічних спеціальностей до професійної діяльності у вищій школі / В. В. Різник // Вісник Черкаського університету. - Серія :Педагогічні науки. - Черкаси, 2008. - Вип. № 136. - С. 136-141.
7. Ничкало Н.Г. Професійно-технічній освіті – державну підтримку та науково педагогічне забезпечення / Н.Г. Ничкало // Нові технології навчання: Наук.-метод. збірник. Вип.15. – К. : ІСДО, 1995. – С. 11.

References

1. Kashlev, S. S. 2004. Integrativnyye metody obucheniya pedagogike: *ucheb. posob.* [Integrative methods of teaching pedagogy] Minsk: Vysshaya shkola, 176 p.
2. Ribnikov, S. R. 2011. Formuvannya gotovnosti maybutnikhy ekologiv do profesiyno-oríentovanoï upravlins'koï díyal'nosti: *avtoref. dis.... kand. ped. nauk: 13.00.04*[Formation of readiness of future ecologists to professionally oriented managerial activity]Lugans'k, 20p.
3. D'yachenko, M. I., Kandybovich, L. A. 1976. Psikhologicheskiye problem gotovnosti k deyatel'nosti [Psychological problems of readiness for activity] Minsk: BGU, 176p.
4. Levitov, N. D. 1963.Psikhologiyatruda [Labor Psychology] M.: Uchpedgiz, 340p.
5. Abolin, L. M. 1989.Emotsional'nayaustoychivost' v napryazhennoy deyatel'nosti, yeye psikhologicheskiye mekhanizmy i puti povysheniya : *avtoref. dis. soiskaniye nauchn. stepeni d-rapsikholog. nauk :spets. 19.00.07* [Emotional stability in intense activity, its psychological mechanisms and ways to improve] M., 43p.
6. Ríznik, V. V. 2008. Teoretichní zasadi formuvannya gotovnosti studentiv ekonomíchnik spetsial'nostey do profesiynoï díyal'nosti u vishchiy shkolí [Theoretical ambush for the formation of readiness of students in economic specialties to professional activity at higher schools]Vísnik Cherkas'kogouniversitetu. Seriya :Pedagogíchní nauki. Cherkasi, Vip. № 136. PP. 136-141.
7. Nichkalo, N.G. 1995. Profesiyno-tekhničniy osvítí – derzhavnu pídttrimku ta naukovu pedagogíchne zabezpechennya [Professional and technical education - state support and scientific and pedagogical security] *Noví tekhnologíi navchannya: Nauk.-metod. zbirnik.* Vip.15. K. : ÍSDO, P. 11.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>